

Національна академія педагогічних наук України
Інститут обдарованої дитини НАПН України
Національний центр «Мала академія наук України»

МАТЕРІАЛИ
Науково-практичного онлайн-семінару
**«ОБДАРОВАНІСТЬ:
МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ
ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ»**
22–26 травня 2025 року

Київ
2025

О-13 Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку : матеріали науково-практичного онлайн-семінару (Київ, 22–26 травня 2025 року). / Упоряд. М. Ю. Мельник, В. М. Шульга. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025. – 1000 с.

У збірник увійшли статті та тези учасників науково-практичного онлайн-семінару «Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку», у яких учасники досліджують проблеми і перспективи ідентифікації та розвитку обдарованості дітей і молоді в умовах воєнного стану, здійснюють пошук шляхів ефективних методів виявлення обдарованості, висвітлюють досвід впровадження інноваційних технологій та організаційних рішень, що сприяє реалізації потенціалу обдарованої особистості.

Тематика публікацій:

- Сучасні підходи і тенденції педагогічної та психологічної діагностики обдарованості
- Діагностика чинників розвитку обдарованої особистості в умовах воєнного стану
- Інформаційно-комунікаційні технології в діагностиці, моніторингу та супроводі розвитку обдарованої особистості
- Організація освітнього середовища для підтримки та розвитку обдарованості в умовах війни

Видання рекомендовано для науковців, керівників і представників освітніх закладів, інститутів післядипломної освіти, педагогічних працівників усіх ланок системи освіти.

Статті подано в авторській редакції (збережено стилістику, орфографію та мову). Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

УДК 376-056.45

Староста В. І.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна,
volodymyr.starosta@uzhnu.edu.ua

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОЧИМА (МАЙБУТНІХ) ПЕДАГОГІВ: САМООЦІНКА КЛЮЧОВИХ КРЕАТИВНИХ ДИСПОЗИЦІЙ

Анотація. Мета даного дослідження – аналіз результатів самооцінки (майбутніх) педагогів ключових креативних диспозицій (допитливість, творчий інтерес, фантазування, уява, прагнення до творчості). Емпіричне дослідження проводили шляхом анонімного онлайн опитування в Google Forms респондентів Закарпатської та інших областей України, зокрема: 212 вихователів закладів дошкільної освіти, 148 учителів 1-4 класів та 335 учителів 5-11 класів закладів загальної середньої освіти, 91 студент та 147 аспірантів Ужгородського національного університету. Респонденти оцінювали за дев'ятибальною шкалою від 1 (початковий рівень) до 9 (високий рівень) такі власні якості: допитливість, творчий інтерес; прагнення до творчих досягнень; фантазію, уяву. Математичне опрацювання результатів проводили за допомогою комп'ютерної програми IBM SPSS Statistics 23. Для групування результатів опитування виокремлено три рівні – початковий 1,0-3,67 б, середній 3,68 – 6,33 б; високий 6,34 – 9,0 б. Досліджені групи (майбутніх) педагогів, згідно середніх балів самооцінки ключових креативних диспозицій (допитливість, творчий інтерес, прагнення до творчості, фантазування, уява) мають переважно високий рівень, що сприятиме визначенню ефективних напрямів для подальшого професійного зростання у сфері розвитку обдарованості здобувачів освіти (дітей-дошкільників, школярів, студентів).

Ключові слова: педагоги, самооцінка, креативні диспозиції, допитливість, творчий інтерес, фантазування, уява, прагнення до творчості, онлайн опитування.

Creative potential through the eyes of (future) teachers: self-assessment of key creative dispositions.

Abstract. The purpose of this study is to analyze the results of (future) teachers' self-assessment of key creative dispositions (curiosity, creative interest, desire for creativity, fantasy, imagination). The empirical study was conducted through an anonymous online survey in Google Forms of respondents from Transcarpathia and other regions of Ukraine, including: 212 preschool teachers, 148 teachers of grades 1-4 and 335 teachers of grades 5-11 of schools, 91 students and 147 PhD students of Uzhhorod National University. Respondents rated the following personal qualities on a nine-point scale from 1 (initial level) to 9 (high level): curiosity, creative interest; desire for creative achievements; fantasy, imagination. The mathematical processing of the results was carried out using the IBM SPSS Statistics 23 computer program. Three levels were distinguished for grouping the survey results - initial 1,0-3,67 points, medium 3,68 – 6,33 points; high 6,34 – 9,0 points. The studied groups of (future)

teachers, according to the average self-assessment scores of key creative dispositions (curiosity, creative interest, desire for creativity, fantasy, imagination) have a predominantly high level, which will contribute to the identification of effective directions for further professional growth in the field of developing the giftedness of education seekers (preschool children, pupils, students).

Keywords: teachers, self-esteem, creative dispositions, curiosity, creative interest, fantasy, imagination, desire for creativity, online survey.

У сучасних умовах становлення цифрового суспільства зростає потреба у креативних особистостях, здатних до інновацій та нестандартного вирішення проблем, особливого значення набуває розвиток творчого потенціалу всіх учасників освітнього процесу. Ключові креативні диспозиції, такі як допитливість, творчий інтерес, прагнення до творчості, фантазування тощо, є не лише важливими особистісними якостями, але й фундаментальними складниками особистісно-професійної компетентності педагога. Саме розвинена допитливість спонукає педагога до постійного самовдосконалення та пошуку нових педагогічних підходів. Глибокий творчий інтерес є рушійною силою для розробки інноваційних навчальних матеріалів та методів. Нестримне прагнення до творчості надихає педагога на створення унікального освітнього середовища, що сприяє розкриттю творчого потенціалу здобувачів освіти (дітей-дошкільників, школярів, студентів). Розвинене фантазування дозволяє педагогу моделювати нестандартні педагогічні ситуації та знаходити оригінальні рішення. У сукупності ці диспозиції створюють підґрунтя для ефективного виявлення та розвитку обдарованості здобувачів освіти, допомагаючи їм розкрити свій унікальний творчий потенціал.

З нашого погляду, на важливі особливості педагогічної творчості вказує С. Сисоєва (2005), – як на цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога в освітньому просторі; це не тільки сукупність послідовних і взаємопов'язаних дій учителя і учня, спрямованих на свідоме і міцне засвоєння системи знань, умінь, навичок, формування світогляду учня, культури поведінки тощо, а й сукупність послідовних і взаємопов'язаних «перетворень» у їх творчому розвитку: мотивації, характерологічних особливостей, творчих умінь, психологічних процесів, які сприяють успіху людини у творчій діяльності [5, с. 15].

У контексті нашого дослідження та розвитку креативного потенціалу учасників освітнього процесу важливу роль відіграє діагностика ключових креативних диспозицій. Мета даного повідомлення – аналіз результатів самооцінки (майбутніх) педагогів ключових креативних диспозицій (допитливість, творчий інтерес, фантазування, уява, прагнення до творчості).

Метод самооцінки є цінним інструментом для отримання суб'єктивних даних про рівень розвитку допитливості, творчого інтересу, прагнення до творчості та фантазування як у педагогів, так і в майбутніх фахівців. Самооцінка є важливим засобом рефлексії людини, наприклад, самооцінка рівня власного професійного розвитку (В. Староста, 2021) [6]. Застосування самооцінки дозволяє аспірантам усвідомити власні креативні ресурси під час науково-педагогічної діяльності. Для студентів педагогічних спеціальностей це є важливим кроком у формуванні їхньої професійної ідентичності та розумінні значущості креативності в майбутній роботі. Самооцінка педагогів закладів дошкільної (далі ЗДО) та загальної середньої освіти (далі ЗЗСО) сприяє рефлексії щодо власного творчого потенціалу та визначенню напрямів для подальшого професійного зростання у сфері розвитку обдарованості учнів.

У педагогічному словнику знаходимо тлумачення основних понять нашого дослідження (С. Гончаренко, 1997):

- інтерес у психології і педагогіці – форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності й тим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності [1, с. 147];
- творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини [1, с. 326];
- допитливість – психічна риса, властивість інтелекту людини. Виявляється у прагненні до широти і глибини знань про довколишній світ і саму себе. Допитливість є однією із форм вияву любові до знань як соціальної і духовної потреби розвинутої особистості, психологічною передумовою розкриття сутності явищ і подій. Допитливість розвивається в процесі пізнання і практичного освоєння людиною об'єктивної дійсності [1, с. 101];
- творчість педагогічна – оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних занять, збагачення теорії і практики виховання й навчання. Творчість педагогічна стосується різних сторін діяльності вчителя – проведення навчальних занять, роботи над організацією колективу учнів відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей, проектування особистості учня, вироблення стратегії і тактики педагогічної діяльності з метою оптимального виконання завдань всебічного розвитку особистості [1, с. 326].

Словник української мови визначає, що фантазія це «творча уява; витвір уявлення; мрія» [4, Т. 10, с. 560]; фантазування – «дія за значенням фантазувати» [4, Т. 10, с. 560]; уява – «здатність образно створювати або відтворювати кого-, що-небудь в думках, свідомості; відтворювання кого-, чого-небудь у думках,

свідомості» [4, Т. 10, с. 545]. Подібні тлумачення щодо уяви сформульовано в українському педагогічному словнику (С. Гончаренко, 1997) [1, с. 342]: «Уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, думок на основі її попереднього досвіду. Уяви класифікують за ступенем умисності (довільна й мимовільна), активності (відтворююча й творча), узагальненості образів (абстрактна й конкретна) та за змістом й видами професійної діяльності. Особливим видом уяви є мрія, що полягає у створенні образів бажаного майбутнього. Розвиток уяви – необхідний фактор підготовки підростаючого покоління до творчої діяльності». Також наведено сутність поняття «фантазія» [1, с. 344]: «Фантазія – процес створення нових образів на основі пережитого. Суто людська психічна властивість, необхідний компонент творчої діяльності. Фантазія тісно пов'язана з уявою і мрією».

Погоджуємось із Л. Литвинчук [3, с. 225], що творча уява є професійно важливою основою розвитку особистості у процесі праці, а сучасні психологи однакові в думках про надзвичайне значення уяви в особистісному розвитку працівника. Дослідники звертають увагу на важливість творчої уяви найменших здобувачів освіти. Поділяємо погляди авторів праці [2, с. 68] (В. Кузьменко, І. Карабаєва, 2021), що однією з найважливіших цінностей дошкільної освіти вважається розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дитини. Найчастіше серед складових психологічної готовності до навчання дослідники називають мотиваційну готовність до навчання, певний рівень розвитку довільної поведінки (вольову готовність), певний рівень інтелектуального розвитку (що передбачає володіння дитиною простими мислительними операціями), внутрішню позицію школяра, готовність руки до письма, наявність деяких особистісних якостей та інші складові (напр. розвиток фонематичного слуху). Втім, за дослідженнями багатьох вчених саме творча уява є провідним новоутворенням дошкільного дитинства, суттєвою ознакою появи нового типу мислення, отже, свідченням переходу від дошкільного до молодшого шкільного віку та ознакою інтелектуальної готовності до навчання.

Емпіричне дослідження проводили шляхом анонімного онлайн опитування в Google Forms респондентів Закарпатської та інших областей України, зокрема: 212 вихователів закладів дошкільної освіти (далі ЗДО), 148 учителів 1-4 класів та 335 учителів 5-11 класів закладів середньої освіти (далі ЗЗСО), 91 студент та 147 аспірантів Ужгородського національного університету. Респондентів просили оцінити такі власні якості:

- допитливість, творчий інтерес;
- прагнення до творчих досягнень;
- фантазія, уява.

Деякі статистичні показники опитування респондентів

Якості особистості	Респонденти	N	M	MSD
Допитливість, творчий інтерес	Вихователі ЗДО	212	6,42	2,266
	Вчителі ЗЗСО (1-4 класи)	148	6,93	1,917
	Вчителі ЗЗСО (5-11 класи)	335	6,99	1,995
	Студенти	91	6,05	2,105
	Аспіранти	147	6,67	1,970
Прагнення до творчих досягнень	Вихователі ЗДО	212	6,58	2,258
	Вчителі ЗЗСО (1-4 класи)	148	6,95	2,006
	Вчителі ЗЗСО (5-11 класи)	335	7,09	1,969
	Студенти	91	6,73	1,870
	Аспіранти	147	6,81	2,124
Фантазія, уява	Вихователі ЗДО	212	6,49	2,114
	Вчителі ЗЗСО (1-4 класи)	148	6,96	1,686
	Вчителі ЗЗСО (5-11 класи)	335	6,94	1,983
	Студенти	91	6,27	1,933
	Аспіранти	147	6,93	1,817

Позначення: N – обсяг вибірки; M/Mean – середнє значення; MSD – середнє квадратичне відхилення/Mean squared deviation

Встановлено, що майже всі досліджені групи респондентів, згідно середніх балів самооцінки (рис. 1), мають високий рівень розвитку досліджуваних якостей за винятком студентів, які показують середній рівень розвитку допитливості, творчого інтересу, а також фантазії, уяви. За окремими питаннями можемо сформулювати такі послідовності зростання середніх балів самооцінки:

Допитливість, творчий інтерес:

Студенти (M=6,05) → Вихователі ЗДО (M=6,42) → Аспіранти (M=6,67) → Вчителі 1-4 класів ЗЗСО (M=6,93) → Вчителі 5-11 класів ЗЗСО (M=6,99).

Прагнення до творчих досягнень:

Вихователі ЗДО (M=6,58) → Студенти (M=6,73) → аспіранти (M=6,81) → вчителі 1-4 класів ЗЗСО (M=6,95) → вчителі 5-11 класів ЗЗСО (M=7,09).

Фантазія, уява:

Студенти (M=6,27) → Вихователі ЗДО (M=6,49) → аспіранти (M=6,93) → вчителі 5-11 класів ЗЗСО (M=6,94) → вчителі 1-4 класів ЗЗСО (M=6,96).

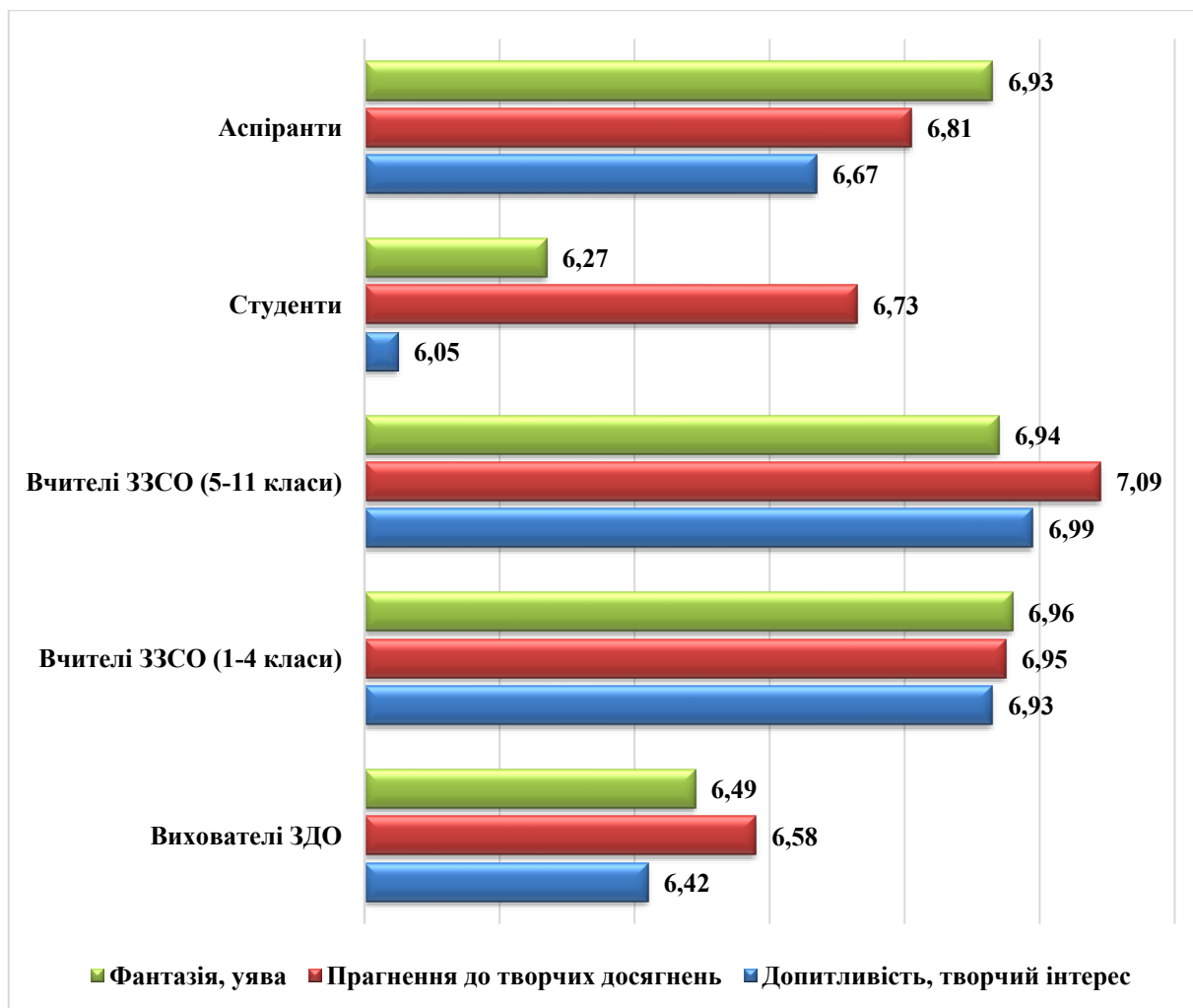

Рис. 1. Самооцінка ключових креативних диспозицій (майбутніх) педагогів за результатами опитування: дев'ятибальна шкала від 1 (початковий рівень) до 9 (високий рівень).

Дослідження показує, що найбільші показники самооцінки допитливості, творчого інтересу, фантазування, уяви, прагнення до творчості ілюструють вчителі 1-4 класів (6,93-6,96), вчителі 5-11 класів (6,94-7,09) та аспіранти (6,67-6,93).

У межах окремих груп респондентів можемо спостерігати, що порівняно з іншими ключовими креативними диспозиціями, дві групи респондентів мають найвищі показники у сфері прагнення до творчості, зокрема, студенти ($M=6,73$), вихователі ЗДО ($M=6,58$), учителі 5-11 класів ($M=7,09$). В учителів 1-4 класів прагнення до творчості ($M=6,95$), фантазія та уява ($M=6,96$) практично співпадають. Максимальні бали аспірантів щодо фантазії та уяви ($M=6,93$), з нашого погляду, зумовлені їх активною дослідницькою діяльністю.

Для подальшого статистичного аналізу приймали нульову гіпотезу, тобто, що наші незалежні вибірки не мають статистично значущих відмінностей за дослідженими ознаками. Розрахунок t-критерію ($p \leq 0,05$) для незалежних вибірок (табл. 2) показує, що у випадку порівняння «Вчителі ЗЗСО (1-4 класи) – Вчителі

ЗЗСО (5-11 класи)» вибірки є статистично подібні, тобто не мають відмінності за обраними ознаками ключових креативних диспозицій. У більшості інших порівнянь незалежних вибірок спостерігаємо статистично значущі відмінності.

Таблиця 2

Результати розрахунку t-критерію для незалежних вибірок

Якість особистості	Незалежні вибірки	t	Df	Sig.	MD
Допитливість, творчий інтерес	Вчителі ЗЗСО (1-4 класи) – Вихователі ЗДО	2,238	358	0,026	0,510
	Вихователі ЗДО – Вчителі ЗЗСО (5-11 класи)	-3,119	545	0,002	-0,576
	Вчителі ЗЗСО (1-4 класи) – Вчителі ЗЗСО (5-11 класи)	-0,336	481	0,737	-0,06
	Студенти-Аспіранти	-2,293	236	0,023	-0,619
Прагнення до творчих досягнень	Вчителі ЗЗСО (1-4 класи) – Вихователі ЗДО	1,582	358	0,114	0,37
	Вихователі ЗДО – Вчителі ЗЗСО (5-11 класи)	-2,767	545	0,006	-0,506
	Вчителі ЗЗСО (1-4 класи) – Вчителі ЗЗСО (5-11 класи)	-0,719	481	0,472	-0,14
	Студенти-Аспіранти	-1,822	236	0,070	-0,471
Фантазія, уява	Вчителі ЗЗСО (1-4 класи) – Вихователі ЗДО	-2,268	358	0,024	-0,510
	Вихователі ЗДО – Вчителі ЗЗСО (5-11 класи)	-2,561	545	0,011	-0,457
	Вчителі ЗЗСО (1-4 класи) – Вчителі ЗЗСО (5-11 класи)	0,086	481	0,931	0,020
	Студенти-Аспіранти	-2,619	236	0,009	-0,650

Позначення: t – t-критерій; df – ступені вільності; Sig. – значущість (двостороння/2-tailed); MD – середня різниця/Mean Difference.

Таким чином, досліджені групи (майбутніх)педагогів, згідно середніх балів самооцінки щодо ключових креативних диспозицій (допитливість, творчий інтерес; фантазування, уява; прагнення до творчості) мають переважно високий

рівень, що наше переконання, сприятиме визначенню ефективних напрямів для подальшого професійного зростання у сфері розвитку обдарованості здобувачів освіти (дітей-дошкільників, школярів, студентів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
2. Кузьменко В. У., Карабаєва І. І. Творча уява як складова психологічної готовності до навчання дітей старшого дошкільного віку у новій українській школі. *Psychological journal*, 2021. Vol. 7. Issue 3(47). С. 67-77.
3. Литвинчук Л. Творча уява як професійно важлива основа розвитку особистості у процесі праці. Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій: зб. наукових праць / за заг. ред. Л.В. Помиткіної, О.М. Ічанської. Київ : ТОВ «Альфа-ПІК», 2020. С. 225-226. URL: <https://er.nau.edu.ua/items/aa930010-4e7c-4cfc-8d71-2cf7347f0308/full>.
4. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970-1980. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk>.
5. Сисоєва С. Теоретико-методологічне обґрунтування педагогічної творчості. Відкритий урок. 2005. №№21, 22. С. 13-19.
6. Староста В. І. Рівень професійного розвитку: самооцінка фахівців із різним педагогічним стажем. Ел. зб. наук. праць Запорізького обл. ін-ту післядипл. пед. освіти. Запоріжжя, 2021, 4(46)/2021, 5 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1_bKxm7hxZET3NdOgXqXqo2GMaNErDvZ/view.

Тадєєва М. І.,

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов Національного університету водного
господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна, E-mail: mtadeyeva@gmail.com.
ORCID : 0000-0002-3853-3668*

Тадєєв П. О.,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри вищої математики Національного університету водного
господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна, E-mail: ptadeyev@gmail.com
ORCID : 0000-0002-2885-6674*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ЕВРИСТИЧНИХ ЗАПИТАНЬ ДЛЯ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ШКОЛЯРІВ І СТУДЕНТІВ ГЕНЕРУВАТИ ІДЕЇ ТА ПРИЙМАТИ НЕСТАНДАРТНІ РІШЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто метод евристичних запитань як потужний інструмент стимулювання мислення, генерування ідей та аналізу можливих рішень під час навчання обдарованих учнів-старшокласників і студентів. Схарактеризовано навчальні завдання в рамках їхньої евристичної діяльності, використовуючи модульно-розвивальні, особистісно орієнтовані чи